

ИВАН ВАЗОВ - „ЕДНА БЪЛГАРКА“

ПОДВИГЪТ НА БАБА ИЛИЙЦА

Разказът на Иван Вазов „Една българка“ е създаден по конкретен повод и отразява правдиво историческата епоха („Следобед на 20май 1876г.“). Главната героиня е обикновена жена, която в този труден за народа момент проявява удивително милосърдие към непознатия четник. Желанието ѝ да му помогне се превръща в движещ мотив за нейните решителни действия. Състраданието и добротата на тази самотна жена, загубила близките си и останала само с болното внуче на ръце, са нравствената сила на нейната човешка природа. Те ѝ помагат да се бори за спасението на два живота - на болното внуче и на ранения Ботев четник.

Още в самото начало на разказа баба Илийца се проявява като последователна в действията си жена, която винаги намира начин да се справи с възникналите трудности. Единствено тя успява да убеди турчина в необходимостта да премине реката: „...говореше умолително селянката с голяма тревога в погледа.“ Преживените години са я научили, че няма човек, който да не милее за децата си. Затова с детето в ръце старата жена напомня на високомерния друговец: „Аго, за бога, направи това добро, помисли, че и ти имаш деца!... Ще се помолим и за тебе!“. Търпението, натрупано през цялото това време на чуждо потисничество, я кара да понесе обидите с достойнство, за да постигне по-важната си цел: „...да спаси, ако даде бог, два живота.“

Подвигът на баба Илийца е на пръв поглед съвсем обикновен. Той се изразява в поведението и действията ѝ. Обстоятелствата, пред които се изправя тя, се оказват не само непредвидени, но и непреодолими. Убедена, че „Господ може всичко“, тя не чака пасивно спасение от Него, а сама търси решения: „ Тя се зачуди какво да прави сега. “, „...и тръгна незабавно нагоре към гората.“

На въпроса защо старата жена помага на бунтовника, не може да се отговори еднозначно. Тя е човек с характер. Като вярваща християнка, баба Илийца знае, че няма право да излъже надеждите на изпадналия в беда четник: „Да направя това добро... клетнику!... Беки и бог се умилостиви и поживи детето.“ Така героинята прави своя нравствен избор, защото чувства помощта като неотменен свой дълг. Дори угризенията на съвестта ѝ при мисълта за откраднатата от манастира дреха са само миг на тревожен размисъл, който не я отклонява от нравствения ѝ дълг да помогне: „ Взех манастирско скришом, боже, прощавай, грях сторих...“

Много и разнородни са чувствата, определящи действията на старата жена. Но особено отчетливо се откроява нейната решителност („молеше, настояваше упорито“, „Но селянката се претръшка да върви“, „но друг избор не ѝ оставаше“, „с нови сили и с нова ярост“, „тръгна незабавно“).

Неслучайно на фона на зловещата нощна природна картина са разкрити чувствата, които изпитва загрижената жена по обратния път към дома („много смутена“, „я беше страх“, „се зачуди“, „мравки я попълчиха“, „втрещена“, „изохка в безсилно отчаяние“, „въздъхна безнадеждно“, „запъхтяна, уморена“, „премаляла“, „с безпокойство“, „с много мъка“, „вайкаше отчаяно тя“). Баба Илийца, веднъж вече преминала Искъра., е направила своя избор, независимо от обстоятелствата. И ако тогава тя все пак е могла да разчита на конкретна човешка помощ, на връщане всичко, на което може да се опре, са собствените ѝ сили и възможности, както и силната ѝ воля да не се предава, да успее.

Веднъж дала дума да помогне, баба Илийца проявява невероятна последователност в желанието си да върши добро („че лошо време беше сега“, „макар че ранни петли пропяха от Лютиброд за съвване“). Неслучайно Иван Вазов проследява цялостното поведение на своята героиня през това дълго денонощие: пътя към героичното в обикновеното всекидневие на един човешки живот. Много убедително и ненатрапчиво разказвачът доказва, че истинският героизъм се проявява в непредвидени обстоятелства. Съвсем непринудено е внушен изводът, че

в една такава трагична епоха обикновените хора могат да се изявят и като герои.

Почти митологична е силата на баба Илийца, когато изтръгва забития, почти от векове, кол на брега на Искъра. Усилията ѝ са свръхчовешки. Базовата героиня сякаш „изтръгва“ образа на вековен страх и робство от душата си: „страховита половинчасова борба“. Не по-малко драматични са посочените вече преживявания на жената при излизането ѝ от манастира в тъмната и зловеща нощ: „Дрезгавата нощ допускаше да се видят доста ясно очертанията на чуките и бърдата отсреща, днене намусени, а сега зловещи... Та и всичко имаше зловещ вид за Илийчината душа, изпълнена с тревога и безпокойство.“

Принудена да действа в конкретна историческа епоха, баба Илийца има верен усет за реалните трудности на времето. Тя проявява сила и решителност не просто защото е героиня по рождение, а защото е духовно силна личност, която поставя национално значимото като човешки дълг. Съчувствие, но в същото време и огромно възхищение предизвиква мъката на старата жена, когато решава, че внучето ѝ е умряло. Защото не са много хората, способни да надмогнат личното страдание и да си спомнят за поетите задължения към другите: „Но разплаканият глас на бабата му извика:

- Момче, крий се хубаво днес. Довечера – пак тука, та да те намеря.“

Поставена да действа при изключително трудна обстановка, жената от народа не се отчайва до последния момент. Затова успява да „победи“ кола, да надмогне страданието, да извърви дългия път до манастира и обратно с мисълта, че за доброто дело ще получи добра отплата - спасяване на два живота, на бунтовника и на внучето си. Така кулминационният момент (и в развитието на действието, и в живота на героинята) става нравствена и художествена „граница“ между делничното битие и героичния подвиг в пространството на един исторически миг.

Разгърнат на фона на милосърдието и майчинската загриженост, на състраданието и хуманизма, смелият характер на баба Илийца дава облика на вечната жена в едно време разделно, време на криза и подем. Неслучайно Иван Вазов внушава представата за нейния подвиг посредством антитезата (с другите жени, с калугера, със селяните ѝ; между възрастта и физическата ѝ издръжливост, между историческото време и вътрешната ѝ свобода). Чрез градацията на чувствата и преживяванията, на препятствията по пътя ѝ, писателят внушава, че всеки драматичен момент може да се приеме като своеобразна кулминация в живота на човека.

Своето собствено възхищение от поведението на баба Илийца Вазов внушава още с мотото на разказа: „Аферим, бабо, машаллах!“ С него се поставя основният акцент върху смелото и достойно за уважение поведение на баба Илийца. Затова и косвената ѝ характеристика (отношението на другите герои - на турчина, калугера и бунтовника към нея) се основава на възхищението и респектиращото уважение.

Разказът на Иван Вазов „Една българка“ дава достатъчно основания цялостното поведение на възрастната жена да се определи като подвиг. При по-внимателно разтълкуване на епилога, се достига до извода, че по-важни от крайния резултат са положените от сърце усилия, защото безкористното служене на човека не може да остане незабелязано: „... колкото на добрината, която не могла да направи, но искала от сърце да направи.“ И понеже през цялото време на драматичното действие баба Илийца проявява висока нравственост, нейният риск се приема като напълно осъзнато действие, заслужаващо уважение и възхищение (въпреки че в края на разказа момъкът загива). Нравственият стоицизъм е вътрешен стимул за героично поведение тогава, когато тихо и незабележимо личността остойностява битието си под въздействие на големите срещи с историята и нейните предизвикателства.